

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 27 Kânunevvel, 1928

Sayı: 109

ilmî bir tasnif ve tasfiye ameliyesi yapacaktır.

Bunun için de en musait bir zamanda bulundugumuza şüphe etmiyoruz: Aarabi ve farisiden aldığımız binlerce kelimeler, terkipler, hareke ve tenvinlerin... yeni yazımızın kisvesine girerken aldığı garip ve gayritabiî şekiller herkesin nazarından kaçmıyor., diger cihetten eski harflerle yazılan kelimelerin eşkâlile delâlet ettiği fikirler arasında teessüs eden tedai rabitaları kırılmıştır, şimdi yeni yazılarla okuyup yazmayı öğrenen herkes yeni kelime şekillerile medlülü olan fikirler arasında tedailer kurmak itiyadını kazanmakla meşgüldür.

Halkın bu psikolojik haletinden istifade etmek lisanımıza idhal edilecek kelimeleri yavaş yavaş tamim etmeğe oğraşmak, çıkarılacak tabir ve kelimeleri de tedricen tayetmek lâzımdır.

Söz Derleme Hey'eti bir tarafta faaliyetine devam ederken, diger taraflarda da varılmak istenen gayeye doğru hareketler de başlamamış değildir.

Devlet devair ve müamelâtı resmiyesinde eski tumturaklı ve tarihî unvanları, tabirleri atarak yerine daha basit ve sade, öz dilimizden alınmış türkçe isimler ikamesine başladı. İmlâ lûgatı eski «Lûgatı Osmani»lerde bulunan birçok gayrimenüs, yabancı kelimelerin bir kısmını almadı; nihayet Darülfununda bir hey'et ilmî istilâhatı tespit ile meşgüldür. Hukuk, edebiyat tıp, tabiiyat... sahalarında mevcut olan müselsel ve insana anlaşılmamak için yapılmış hisini veren tabirler ve istilahlar yakında temizlenecektir.

Bütün bu işlerin nakadar etraflı mesaiye muhtaç olduğunu bilmiyor değiliz. Fakat yapılacak işin milli hayatımızda vucuda getireceği azîm tesirler düşünülünce bu vazifenin nakadar şerefli bir iş olğunu tezahur eder.

H. M.

XVI — XIX İnci Asırlarda Türkçenin Tekâmülü

On altıncı asır, Anadolu Türklerinin kılasik edebiyatında en zengin bir devir, bir inkişaf ve kemal devresidir. O devirde Osmanlı imparatorluğunun maddî ve manevî bütün müesseselerinde göze çarpan kuvvetli inkişaf, lisan ve edebiyatta da kendini gösterir. Bu asır yalnız İstanbul'da «Bâki» yi ve İmparatorluğun şark hudutlarında — san'atının bir çok unsurlarını Azeri lehçesinin edebiyatından alan — «Fuzuli»yi yetiştirmekle kalmıyarak, bir çok kıymetli nâsirler, mütercimler, müellifler, tezkereciler, müverrihler, coğrafiyacılarda yetiştirmiş, hülâsa, Anadolu türkçesi bu asırda büyük bir imparatorluğun ilim ve san'at lisanı olmak haysiyetiyle — o sırada artık büyük simalar yetiştirmekte pek hasis olan — Arap ve Acem hars ve lisanlarıyla rekabete, hem de büyük bir muvaffakiyetle, muktedir olmuştur. Asırlardan beri büyük Acem şairlerini taklit ve temsile çalışan şairlerimiz bu devirde âzamî muvaffakiyet göstermişler, ahenk ve eda itibarıyla Acem örneklerinden hiç aşağı kalmayan eserler vücuda getirmişlerdir.

Bu suretle, «Acem klasisisimi» nin yanında bir de «Türk klasisisim»i teşekkül etmiş oluyordu. Aralarında ki bütün iştirak noktalarına ragmen, bu iki san'atın ayrı hususiyetleri de yok sayılamaz. Sathî görüşlü bazı Garp müdekkiklerinin yalnız isimlere ve mevzulara, yahut Acem — Türk klasisisiminin müşterek esaslarına aldanarak verdikleri hükümler, tamamen indî ve

yanlıştır. Hele bu asır şiirlerinde mahallî hayatı aksettiren kıymetli lâvhalar, İmparatorluğun askerî muvaffakiyetlerinden mülhem teşbihlere ve istiareler, tarihî hadiseleri yaşatan samimî ve canlı eserler, Akdenizi bir «Türk gölü» haline getiren Osmanlı denizciliğinin inkişafı ile alâkadar şiirler az değildir. İşte, bir taraftan on beşinci asır sonları ile on altıncı asırda yetişen büyük şairlerin himmetiyle Türk kılasik mektebinin kemal mertebesine gelmesi, diger taraftan — «Camî» ile büyük klasikler devri kapanan — İran edebiyatının on altıncı asırda, nüfuz ve ehemmiyeti Türk şairleri tarafından da tastik edilecek büyük şairler yetiştirememesi neticesinde, şairlerimiz, artık İran edebiyatının Türk edebiyatına faik olmadığına inanmağa başladılar. Eski tercümelerin ve iktibasların yanında, mevzularını mahallî hayattan alan eserler de çoğaldı. Bilhassa on yedinci asrın başında yetişen şairler de, bu, kanaat pek barizdir. Onaltıncı asırda «Osmanlı» ve «Safevî» hanedanlarının temeli ve idare ettiği «sünnî-şii» mücadelesi gibi, İran ile Anadolu Türkleri arasında bir nevi medenî rekabette bunda müessir olmuştur.

On yedinci asır başlarında yetişen şair «Nev'îzade Atâyî», «Sakiname» atlı mesnevisinde, o devir edebî mahfillerinde, kaside ve gazel vadisinde Türkçenin Acemceye faikiyeti telâkkisinin hakim olduğunu gösterir; Onun muasırlarından «Ganizade Nadirî» de «Şehname» sinde bunu teyit

eder. Mamafî bütün buna rağmen, arada bir İran tesiratının ve Acemcenin Türkçeye faik olduğu hakkında ki eski telâkkinin arada bir tezahürüne şahit oluyoruz: cetti «Yavuz» u taklit etmek isteyen «dördüncü Murat» kendi zamanı için yazdırdığı «Şehinşahname» atlı manzum tarihi Farisî olarak yazdırmıştır.. Mamafî bu hareketi, umumî bir ceryanın neticesi değil, sadece şahsî bir hevesin ifadesi, yani, alelâde bir «tasallûf» mahsulü gibi telâkki etmek daha doğrudur. Esasen o sırada Türk nazım lisanı, Acem unsurlarıyla çok karışmış olmakla beraber, «Nefî» gibi büyük üstatların ve değerli muakiplerinin himmetiyle eda ve ahenk itibarıyla Acemce den asla geri kalmayan, klasik san'at dairesinde kemal mertebesine ermiş bir lisandı. «Veysî» ve daha sonra «Nerkisî» gibi münşilerin ve mukallitlerinin elinde «edebî nesir» çok musanna sahte ve tatsız bir hal almakla beraber, birçok tarihlerde, seyahatnameler de, muhtelif mevzulara dair mensur eserler de eski, sade, tabîi, külfetsiz yazış an'anesi devam ediyordu. «Evliya çelebi» de, daha sonra «Naima» da bu nesrin çok güzel nümunelerini görüyoruz.

On yedinci asır sonları ile on sekizinci asır da klasik Türk nazmı, üzerinde yürümekte olduğu tekâmül yolunu takip ediyor. Mevzular çoğalıyor, zenginleşiyor, mahallî hayattan alınmış mevzulara sıklıkla tesadüf ediliyor, gazeller de hatta kasideler de mahallî hayatı aksettiren lâvhalar göze çarpmaya başlıyor. «Nedim» ile arkadaşlarında ve muakiplerinde bunu daima daha mütezayit bir kuvvetle görüyoruz. On dokuzuncu asırda «Vasîfi enderunî» gibi şairlerde

ise bu temayülün hatta mübtezel ve adi mahsuller verdiğine de şahit oluyoruz. «Nedim» in — büyük klasik şairlerimizde o zamana kadar hiç tesadüf edilmeyen — hece veznini kullanması ve hece vezni ile bir şarkı yazması, halk edebiyatının ve halk zevkının yukarı tabakalara kadar hulûl ettiğine bir misaldir; ve ne kadar istisnâî bir mahiyette olursa olsun, bu vakıa çok dikkate şayandır. Geine bu asırlar da yaşayan şairler de, «Nabî» den başlayarak, «Arap ve Acem kelimelerinin hudutsuz ve nisbetsiz bir şekilde kullanılmasına karşı adeta bir «aksül-amel» hasıl olmağa başladığını görüyoruz. «Nefî» muakiblerinin nazımında, «Nergisi» mukallitlerinin nesirde ki zevksiz suistimallerine karşı: «divani gazel nushai kamus değildir» diye bağırarak Urfalı büyük şair «Nabî» bir kasidesinde İstanbul Türkçesinin — fakat avam Arapçasından — çok güzel olduğunu söylüyor.

«Tasannu» u san'at sanan münşilerin, şairlerin bu suistimallerine karşı bu cins itirazlara, on sekizinci asır şair ve muharirlerinde sıklıkla tesadüf ederiz. Avrupa san'at eserlerinin — fikir ve edebiyat sahasında değilse bile — Türk san'atı ve zevki üzerinde yavaş yavaş tesir etmeğe, Türk san'atının İranda bile moda olmağa başladığı böyle bir devirde, İrani medeniyetçe kendilerinden aşağı gören şairlerimiz üzerinde İran tesiratının azalmağa başlaması pek tabiidir. Bu asırlarda Türk şairleri üzerinde yalnız «Şeket, Saip, Bîdil» gibi bir kaç İran şairinin nüfuzunu görüyoruz. Fakat bu haricî nüfuz, hiç bir suretle, Türk şiirinin o sırada takip ettiği dahilî tekâmülü tamamen değiştirecek bir mahiyette olmamış, şairlerimizin «Türkçe» ye ve

«Türk klasik şiiri» nin yüksekliğine karşı besledikleri itimadı sarsmamıştır.

On dokuzuncu asırda, lisanda sadelik lüzumunu, hatta halk edebiyatının kıymet ve ehemmiyetini, o vadide her kesin anlayacağı tarzda «sehlümteni» kabilinden şeyleri yazmanın iyi olacağını ilk defa açık ve kat'i surette ileri süren yegâne adam «Mustatraf» mütercimi vakanüvis «Esat efendi» dir. Türk, Arap, Acem lisanlarının edebiyatına her manasile vakıf olduğunu muhtelif eserleriyle ispat eden bu alim adam, «Mustatraf tercümesi» nde Arapların halk şiirlerinden bahsederken, o münasibetle şunları söylüyor:

«... ve hakikatta bu böyledir ki sözümüze bir çok yardımı olan arabî ve Farisî'yi aradan çıkarup, lisanımız olup lâkin çoğunun Türkçesi metruk olmakla bulamadığımız elfazı getirirler, lafzı az ve manası çok lakırdıları güzelce meydana koymak ve belâgatü fesahati bu yola sokmak ve bu kalıba yerleştirmek, doğrusu bir büyük iş ve bütün halkın beğendikleri ve anladıkları kolaylığa gidiştir ki, sehlümteni denmekle sena olursa sezadır». Görmüş olduğu kuvvetli medrese tahsili ve Arap — Acem edebiyatlarında etraflı vukufu itibarıyla eski şark telekierine şiddetle merbutiyeti pek tabîi olan Esat efendinin bu manidar satırları, kendisinin «millî lisan ve edebiyat» mefhularını — Arap halk şiirleriyle mukayese etmek suretile olsa bile — çok iyi idrak ettiğini ve istikbal için adeta bir porgram çizmiş olduğunu çok sarîh gösteriyor. Ondan evvel bu fikri böyle sarîh bir nazariye halinde ortaya koyan olmamıştı. Bu itibar ile mustatraf mütercimini, daha «Tanzimat» tan evvel, «millî lisan ve edebiyat» cereyanının adeta ilk nazeriyecisi gibi göstermek, yanlış bir iddia sayılamaz...

Prof. Dr.

KÖPRÜLÜ ZADE M. FUAT